

ΝΤΕΚΑΡΤ ή ΚΑΡΤΕΣΙΟΣ (1596-1650)

*Η δυνατότητά μας να γνωρίσουμε εύκολα και γρήγορα το Θεό δεν είναι παράδοση διαπίστωση. Ένας πρόδρομος της ορθολογικής Θεογνωσίας, ο **Ρενιέ Ντεκάρτ**, την είχε επισημάνει με όλη τη σημασία της από πολύ πριν:*

«(...) η γνώση του (Θεού) είναι πολύ πιο καθαρή από άλλες που έχουμε για διάφορα πλάσματα. Και πως αλήθεια είναι τόσο εύκολη, που όσοι δεν την έχουν καθόλου, πρέπει να θεωρούνται ένοχοι. (...) μπορούμε, χωρίς να βγούμε από τους εαυτούς μας, να γνωρίσουμε το Θεό πιο εύκολα και πιο βέβαια απ' όσο γνωρίζουμε τα εγκόσμια». Ο Ντεκάρτ εκτός από εύκολη θεωρούσε τη γνώση του Θεού προϋπόθεση για κάθε άλλη αλήθεια και βεβαιότητά μας.

Ο **Άνσελμος του Καντέρμπουρι** (Anselm 1033-1109) υποστήριξε την ύπαρξη του Θεού με απλό και ευκολονόητο τρόπο, στοχαζόμενος άμεσα πάνω στην έννοιά του. Τον ίδιο συλλογισμό, τη λεγόμενη οντολογική απόδειξη του Θεού, διατύπωσε αργότερα ο Ντεκάρτ: Η έννοια του Θεού περιέχει κάθε τελειότητα και συνεπώς δεν μπορεί να του λείπει η πραγματική ύπαρξη. *«Είναι βέβαιο πως δε βρίσκω λιγότερο μέσα μου την ιδέα του Θεού, δηλαδή την ιδέα για κάποια κατ' εξοχήν τέλεια ύπαρξη, απ' όσο την ιδέα για κάποια μορφή ή κάποιον αριθμό. (...) Ωστόσο όμως, όταν το διανοούμαι πιο προσεκτικά, βρίσκω στα σίγουρα πως η ύπαρξη του Θεού δεν μπορεί να χωριστεί από την ουσία του, όπως ακριβώς συμβαίνει μ' ένα τρίγωνο που οι γωνίες του είναι ίσες με δυο ορθές ή ακόμα όπως η ιδέα ενός βουνού και μίας κοιλάδας, με τέτοιο τρόπο, που δεν υπάρχει λιγότερη ανακρίβεια στο να διανοείσαι το Θεό, δηλαδή μία ύπαρξη έξοχα τέλεια, χωρίς ύπαρξη, απ' όση ανακρίβεια βρίσκεται στο να νομίζεις ένα βουνό χωρίς κοιλάδα».*

Η παραπάνω διαβεβαίωση του Ντεκάρτ γίνεται, αρχίζοντας από την υπόθεση ότι ο Θεός είναι τέλειος και με αμφισβητήσιμη την έννοια της τελειότητας.

Ο **Καρτέσιος (Ντεκάρτ)** αναζήτησε να θεμελιώσει τη γνώση και να εξασφαλίσει την ανάπτυξη της Επιστήμης στις πρώτες αναμφισβήτητες παρατηρήσεις που μπορούμε να κάνουμε. Για να φτάσει να βρει την αναμφισβήτητη 100% βεβαιότητα, ξεκίνησε, (με τη λογική των *σκεπτικιστών*) να αμφισβητεί το σύνολο των πληροφοριών και των γνώσεων που αποκτήθηκαν από την εμπειρία με οποιοδήποτε τρόπο. Έτσι έφτασε στην πιο φανερή αλήθεια που απόμεινε και αυτό ήταν το γεγονός ότι υπάρχουμε (*σκέφτομαι και αμφιβάλλω, άρα υπάρχω*). Ο **Καρτέσιος** παρατήρησε ότι η πιο φανερή αλήθεια δεν χρειαζόταν πολλές σκέψεις και ιδιαίτερη ανάλυση για να είναι αξιόπιστη. Η παρατήρηση αυτή και η απλή έκφρασή της στην οποία κατέληξε με προσωρινή αμφισβήτηση για όλα, είχε από μόνη της άμεση βεβαιότητα (πρόδηλη αλήθεια). Μάλιστα, από αυτή τη δυνατότητα να είμαστε βέβαιοι για ορισμένες αλήθειες χωρίς ιδιαίτερη ανάλυση και μακρόσυρτους συλλογισμούς, ο **Καρτέσιος** συμπέρανε ότι υπάρχει ένας "εγγυητής" που μας έχει εξασφαλίσει έναν λογικό κόσμο, έναν κόσμο που δεν μας εξαπατά και αντιθέτως μπορούμε να γνωρίζουμε τον εξωτερικό κόσμο με τη λογική σκέψη και με έμφυτες ιδέες, επάνω στις οποίες μπορούμε και βασίζουμε την Επιστήμη (ορθολογισμός).

ΜΕΡΙΚΑ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

(Λόγος περί της μεθόδου και μεταφυσικοί στοχασμοί, εκδόσεις Αναγνωστίδη)

" Ύστερα, εξέτασα τι χρειάζεται γενικά σε μια πρόταση για να είναι αληθινή και σίγουρη. Γιατί, καθώς είχα βρει μια πρόταση τέτοια (σκέφτομαι, άρα υπάρχω), σκέφτηκα πως έπρεπε να ξέρω και σε τι συνίσταται η βεβαιότητα τούτη. Και παρατηρώντας πως δεν υπάρχει στο: σ κ έ φ τ ο μ α ι, ά ρ α υ π ά ρ χ ω, τίποτα που να με βεβαιώνει ότι λέω την αλήθεια, εκτός μονάχα πως βλέπω πολύ καθαρά ότι, για να σκέφτομαι, πρέπει να υπάρχω, έκρινα πως: μπορούσα να πάρω για γενικό κανόνα ότι τα πράγματα, που διανοούμεθα πολύ καθαρά και διακριτά, είναι όλα αληθινά' Μα, πως υπάρχει μονάχα κάποια δυσκολία στο να διακρίνουμε καλά ποια, απ' όσα διανοούμεθα, είναι διακριτά ". (39)

" Και είναι φανερό ότι δεν είναι λιγότερο αντιφατικό το να προέρχεται απ' το Θεό η ψευτιά ή η ατέλεια, όσο από το να προέρχεται από το μηδέν η αλήθεια ή η τελειότητα ". (43)

" Περιέγραψα μετά τη λογική ψυχή κι έδειξα πως είναι εντελώς αδύνατο να είναι γέννημα της ύλης, όπως τ' άλλα όργανα για τα οποία μίλησα. Η ψυχή πρέπει να δημιουργείται ειδικά. Και δεν της αρκεί να κατοικεί στ' ανθρώπινο σώμα όπως ο πιλότος στο καράβι του - έξω μοναχά από του να κινεί τα μέλη του - αλλά είναι ανάγκη να συνδέεται και να ενώνεται στενά με το σώμα, ώστε αυτό το τελευταίο να έχει αισθήματα κι επιθυμίες σαν κι αυτές που έχουμε όλοι μας και να συγκροτηθεί έτσι ένας αληθινός άνθρωπος ". (59)

" Όμως, διαθέτοντας πολύ καιρό σε ταξίδια, καταντάς ξένος στον τόπο σου " (14)

" Η άλγεβρα λοιπόν είναι επιστήμη που μπερδεύει το πνεύμα και δεν το καλλιεργεί " (25)

" η γνώση του (Θεού) είναι πολύ πιο καθαρή από άλλες που έχουμε για διάφορα πλάσματα. Και πως αλήθεια είναι τόσο εύκολη, που όσοι δεν την έχουν καθόλου, πρέπει να θεωρούνται ένοχοι. (...) μπορούμε, χωρίς να βγούμε από τους εαυτούς μας, να γνωρίσουμε το Θεό πιο εύκολα και πιο βέβαια απ' όσο γνωρίζουμε τα εγκόσμια" (80)

"Δεν πρέπει να παρατηρούμε κάθε ένα πλάσμα ξεχωριστά, όταν αναρωτιόμαστε αν τα έργα του Θεού είναι τέλεια, αλλά γενικά όλα μαζί τα δημιουργήματά του. Γιατί, το ίδιο πράγμα που θα μπορούσε ίσως, κάπως δικαιολογημένα, να φανεί πολύ ατελές όταν το εξετάζουμε μοναχό του, δεν παύει να είναι πολύ τέλει όταν το εξετάζουμε σαν μέρος του σύμπαντος" (138)

"...από το ότι υπήρξα πιο πριν, δεν προκύπτει παρά πως πρέπει τώρα να υπάρχω, αν κάποια αιτία αυτή τη στιγμή, δε με δημιουργεί και δε με πλάθει ξανά, δηλαδή να με διατηρεί" (130)

" Θα πω μοναχά πως, γενικά, όσα λένε οι άθεοι για να πολεμήσουν την ύπαρξη του Θεού, εξαρτιόνται πάντα: ή απ' το ότι γυρεύουμε στο Θεό ανθρώπινα πάθη ή απ' το ότι αποδίδει κανένας στο πνεύμα μας τόση δύναμη και φρόνηση, που θεωρούμε πως πρέπει να καθορίσουμε και να καταλάβουμε όσα μπορεί και οφείλει να κάνει ο Θεός. " (87)

" Ας εξετάσουμε λοιπόν τώρα τα πράγματα, που όλοι μας τα θεωρούμε σαν τα πιο εύκολα για να τα μάθει κανένας και που τα νομίζουμε ακόμη σαν τα πιο διακριτά γνωστά, δηλαδή τα σώματα που αγγίζουμε και βλέπουμε: στ' αλήθεια, όχι όλα τα

σώματα γενικά, γιατί οι γενικές αυτές έννοιες είναι συνήθως κάπως πιο συγκεχυμένες, αλλ' ένα-ένα ειδικά*. Ας πάρουμε λόγου χάρη αυτό το κομμάτι κερί, πρόσφατα βγαλμένο απ' την κερήθρα. Δεν έχει χάσει ακόμα την γλυκιά του γεύση από μέλι και διατηρεί κάτι από την οσμή των λουλουδιών απ' όπου έχει συναχθεί. Το χρώμα του, η μορφή του, το μέγεθός του είναι φαινομενικά. Είναι σκληρό, κρύο, ευκολομεταχειρίστο. Κι αν το χτυπήσετε, θα αποδώσει κάποιο ήχο. Τέλος, κάθε τι που μπορεί να μας κάνει διακριτά γνωστό ένα σώμα, υπάρχει σ' αυτό το κερί. Να όμως που ενώ εγώ μιλάω, κάποιος το φέρνει κοντά στη φωτιά: ο χυμός του λιώνει, η οσμή του εξαπλώνεται, το χρώμα του αλλάζει, η μορφή του χάνεται, το μέγεθός του αυξάνει, γίνεται υγρό, θερμαίνεται και δύσκολα μπορούμε να το χρησιμοποιήσουμε για ο,τιδήποτε. Όσο κι αν το χτυπάμε, δεν θ' αποδώσει κανένα ήχο. Το κερί παραμένει το ίδιο ύστερα απ' αυτή την αλλαγή; Πρέπει να παραδεχτούμε ότι παραμένει. Κανένας δεν αμφιβάλλει γι' αυτό, κανένας δεν κρίνει διαφορετικά. Τι γνωρίζαμε λοιπόν σ' αυτό το κομμάτι κερί τόσο διακριτά; Βέβαια, δεν μπορεί να είναι τίποτα απ' αυτά που έχω παρατηρήσει με τις αισθήσεις, αφού κάθε τι που πέφτει στην αντίληψη της γεύσης, της όσφρησης, της όρασης, της αφής και της ακοής, βρίσκεται αλλαγμένο κι ωστόσο παραμένει το ίδιο που ήταν, κερί. Ήταν ίσως αυτό που σκέφτομαι τώρα, δηλαδή πως το κερί δεν ήταν ούτε η γλυκύτητα του μελιού, ούτε η μυρωδιά των λουλουδιών, ούτε η λευκάδα, ούτε η μορφή, ούτε ο ήχος, αλλά μονάχα κάποιο σώμα που λίγο πριν μου φαινόταν αισθητό κάτω απ' αυτές τις μορφές και που τώρα γίνεται αισθητό κάτω από άλλες μορφές. Τι είναι όμως ακριβώς αυτό που φαντάζομαι, όταν το αντιλαμβάνομαι κατά τον τρόπο αυτό; Ας το προσέξουμε ιδιαίτερα. Και, αδιαφορώντας για ό,τι δεν ανήκει στο κερί, ας δούμε τι απομένει. Βέβαια δεν παραμένει τίποτ' άλλο παρά κάτι εκτατό, εύκαμπτο και ευμετάβλητο. Οπότε, τι είναι αυτό το εύκαμπτο κι ευμετάβλητο; Δεν φαντάζομαι πως το στρογγυλό τούτο κερί μπορεί να γίνει τετράγωνο κι από τετράγωνο να γίνει τριγωνικό. Όχι βέβαια, δεν είναι αυτό, αφού το θεωρώ ικανό να υποστεί άπειρες παρόμοιες μεταβολές. Δεν θα μπορούσα όμως να διατρέξω τις άπειρες αυτές μεταβολές με τη φαντασία μου και, κατά συνέπεια, αυτή η αντίληψή μου για το κερί δεν εκπληρώνεται με τη φαντασία. Τι είναι τώρα αυτή η επέκταση; Δεν είναι άγνωστη επίσης; Γιατί μεγαλώνει περισσότερο όταν βράζεται, και πιο πολύ όταν η θερμότητα αυξάνει. Οπότε, δεν θα καταλάβω καθαρά και αληθινά τι είναι το κερί, αν δεν σκεφτόμουν ότι ακόμη κι αυτό το κομμάτι που βλέπουμε, είναι σε θέση να υποστεί πολλές μεταβολές και να πάρει πολλές μορφές ανάλογα με την επέκταση που θα φανταστώ. (...) Νά 'μαι όμως τελικά ξανά εκεί που ήθελα. Γιατί, αφού υπάρχει κάτι που τώρα μου είναι έκδηλο, πως τα σώματα δεν γίνονται γνωστά με τις αισθήσεις ή με τη φαντασία, αλλά μόνο με την κρίση, και πως δεν γίνονται γνωστά με την όραση ή με την αφή, αλλά μόνο από το ότι έχουν εννοηθεί, βλέπω καθαρά ότι δεν υπάρχει τίποτα πιο εύκολο απ' το να γνωρίσω το πνεύμα μου. " (109-113)

" Κι έτσι κατάλαβα πολύ καθαρά, ότι η βεβαιότητα και η αλήθεια κάθε γνώσης εξαρτάται μονάχα από τη γνώση του Θεού, κατά τέτοιο τρόπο που, προτού γνωρίσω εκείνον, δεν μπορούσα να μάθω τίποτα άλλο τέλεια" (152)

* Τ' αποσπάσματα έχουν επιλεγεί και δακτυλογραφηθεί από τον Κ. Γ. Νικολουδάκη